

3. Збитки довіллю від війни. URL: <https://mepr.gov.ua/topics/novyny/zbytku-dovillyu-vid-vijny/>

4. Вперше з початку російського торгнення глобальною природоохоронною конвенцією схвалено рішення щодо загроз екологічній ситуації в Україні. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/news/vpershe-z-pochatku-rosijskogo-torgnennya-globalnoyu-prirodoohoronnoyu-konvencyeyu-shvaleno-rishennya-shchodo-zagrozh-ekologichnij-situaciyi-v-ukrayini>

5. Наказ 13.04.2022 № 175 «Про затвердження Методики розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text>

6. Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI

Бум Юрій Анатолійович,

кандидат юридичних наук, доцент

ДОТРИМАННЯ ЗАСАДИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Відповідно до ч. 1 ст. 223 Кримінального процесуального кодексу України слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [1]. Під час проведення слідчих (розшукових) дій може відбуватися обмеження конституційних прав людини, зокрема, права на недоторканність житла чи іншого володіння особи (ст. 30 Конституції України), таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31 Конституції України), право на невтручання в особисте чи сімейне життя (ст. 32 Конституції України).

Вчені відмічають, що «обмеження прав людини при проведенні слідчої (розшукової) дії становить примусовий вплив, що застосовується відносно учасників слідчих (розшукових) дій уповноваженими органами і особами в цілях забезпечення кримінального процесуального доказування. В будь-якому випадку при проведенні слідчих (розшукових) дій наявні або правомірні обмеження прав людини або їх порушення (неправомірні обмеження)» [2, с. 114].

Втім, втручання у права людини під час проведення слідчих (розшукових) дій має відповідати як засаді законності, так і засаді верховенства права. Адже у ст. 8 Кримінального процесуального кодексу України визначено, що кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [1].

У прецедентній практиці Європейського суду з прав людини вироблено стандарт оцінки втручання у права людини під час проведення слідчих (розшукових) дій. Зокрема, дотримання засади верховенства права під час проведення слідчих (розшукових) дій оцінюється з врахуванням відповідності втручання у права людини трикоровому тесту: законність (належність), необхідність, пропорційність (розумність).

Законність означає, що будь-які обмеження основоположних прав та свобод людини під час проведення слідчої (розшукової) у кримінальному провадженні можуть застосовуватися тільки на підставі Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства [1]. При чому, як зауважує В. В. Михайленко, самої лише наявності в законі певної процедури не достатньо, оцінюються також якість закону – він повинен бути чітким, доступним і прогнозованим, не свавільним і містити чіткі дискреційні повноваження правообмежувача [2, с. 127].

Необхідність як вимога до втручання у права людини під час проведення слідчої (розшукової) дії означає, що наслідки проведення слідчих (розшукових) дій, якими обмежується реалізація прав та свобод людини, не повинні бути надмірними та мають суворо обумовлюватися метою, що переслідується. Зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 233 Кримінального процесуального кодексу України втручання у право на недоторканість житла чи іншого володіння особи без наявності рішення суду можливе лише з метою рятування життя людей та майна чи безпосереднього переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.

Пропорційність (розумність) при втручання у права людини під час проведення слідчої (розшукової) дії передбачає, що

використані засоби мають бути пропорційними очікуваним результатам, тобто тягар, який несе особа, не повинен бути надмірним. При цьому із можливих варіантів, визначених законодавством, обрано найменш обтяжливий для особи, який призвів до досягнення мети слідчої (розшукової) дії. Втручання у права людини під час проведення слідчих (розшукових) дій має застосовуватися лише у випадках, якщо не існує менш обтяжливих заходів для досягнення мети [3, с. 118–119].

Особливої актуальності ці вимоги набувають при проведенні невідкладних слідчих (розшукових) дій. Так у справі «Гаїбова проти Азербайджану» (Gayibova v. Azerbaijan) від 23.03.2023 року вказано, що з метою виявлення підроблених документів, грошових коштів та інших документів, які мають значення для слідства, слідчий призначив невідкладний обшук без попереднього судового дозволу у квартирі, де проживали заявниця, її чоловік, донька та зять. Під час обшуку було вилучено грошові кошти (близько 155 000 євро), які за твердженням заявниці були отримані нею від продажу земельної ділянки (близько 136 000 євро згідно договору). Згодом зять було визнано винним у кримінальному правопорушенні, а гроші конфісковано. Скарги, подані в ході кримінального провадження, на незаконність обшуку житла заявниці та вилучення її власних коштів задоволені не були. Європейський суд з прав людини визнав порушення ст. 8 Конвенції у зв'язку з тим, що в постанові про проведення обшуку не було враховано баланс між конкуруючими інтересами. Крім того, в ній не містилось жодного обґрунтування необхідності застосування спеціальної процедури, а саме проведення обшуку без попереднього судового дозволу. Слідчим було зазначено лише про порушення кримінальної справи та необхідність знайти підроблені документи та готівку, які отримав підозрюваний. Подальший судовий перегляд постанови про обшук не усунув цих недоліків [4, с. 41].

Вищенаведене дозволяє стверджувати, що дотримання засади верховенства права при проведенні слідчих (розшукових) дій, якими обмежуються конституційні права людини, буде забезпечуватися за умови, що втручання у гарантовані конституцією та міжнародно-правовими актами права людини було законним, необхідним та пропорційним.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>
2. Михайленко В.В. Реалізація засади верховенства права у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 281 с.
3. Юдківська Г. Принцип пропорційності в системі захисту прав людини. *Слово Національної школи суддів України*. 2015. № 4 (13). С. 118-123.
4. Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах проти інших держав за період 01.01.2023 – 01.04.2023. «*Бюлетень: Верховенство права. Права людини*». 2023 № 1 С. 22–45

Власова Ганна Петрівна,

завідувач кафедри публічного права
факультету права та міжнародних
відносин Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

ЕЛЕКТРОННІ ЦИФРОВІ ДОКАЗИ В РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Електронні цифрові докази стали важливим компонентом у сучасних розслідуваннях кримінальних проваджень, особливо у зв'язку зі зростанням кіберзлочинності та використанням інформаційних технологій. Такі докази можуть включати будь-яку інформацію, що зберігається або передається електронними засобами, яка має юридичну силу у розслідуванні справ.

Відповідно до ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України (КПК) України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому законом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Згідно ст. 98 КПК України речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли